

Gruba rimska keramika s lokaliteta Virovitica - Kiškorija jug

Jelinčić, Kristina

Source / Izvornik: Rimske keramičarske i staklarske radionice. Proizvodnja i trgovina na jadranskom prostoru. Zbornik I. međunarodnog arheološkog kolokvija, Crikvenica 23.-24. listopada 2008., 2011, 307 - 314

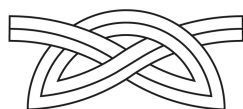
Conference paper / Rad u zborniku

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:291:926090>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-27**

INSTITUT ZA
ARHEOLOGIJU

Repository / Repozitorij:

[RIARH - Repository of the Institute of archaeology](#)

Gruba rimska keramika s lokaliteta Virovitica – Kiškorija jug

Roman coarse pottery from the site of Virovitica – Kiškorija South

Kristina Jelincić
Institut za arheologiju
Vukovarska 68
HR-10000 Zagreb
e-mail: kristina.jelincic@iarh.hr

Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper

Prilikom zaštitnih arheoloških istraživanja provedenih 2005. godine na trasi zapadne obilaznice grada Virovitice istražen je lokalitet Virovitica – Kiškorija jug. Riječ je o antičkom i srednjovjekovnom naselju. Antičko je naselje ruralnog karaktera, a smješteno je u Gornjoj Panoniji nedaleko od antičke ceste koja je spajala Petovij i Mursu. Istraživanjem je pronađena znatna količina grube, uporabne i lokalno izrađene keramike. U radu se govori o osnovnim tipološkim, tehnološkim i strukturalnim obilježjima uporabne keramike s ovog lokaliteta i uspoređuje ju se s keramikom drugih lokaliteta.

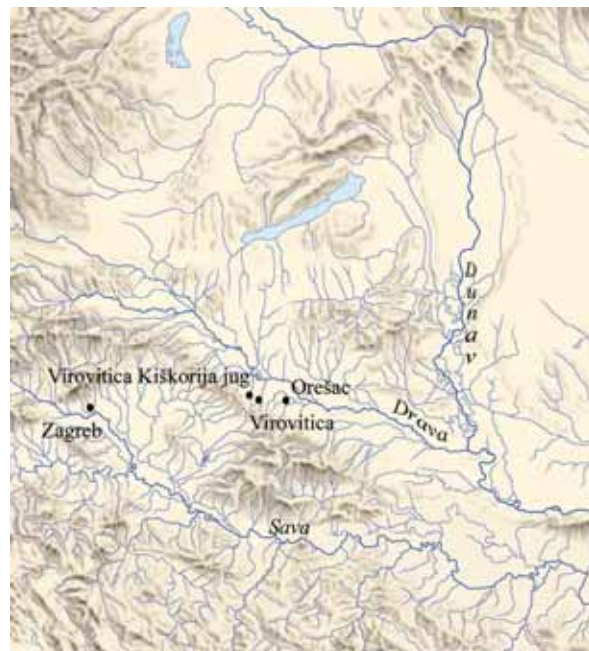
Ključne riječi: gruba keramika, antika, Gornja Panonija, Virovitica – Kiškorija jug, lokalna proizvodnja

The site of Virovitica – Kiškorija South was excavated during the 2005 rescue archaeological investigations on the western by-pass of Virovitica. The site consists of an ancient and a mediaeval settlement. The former is a rural settlement, situated in Upper Pannonia, near the ancient road that connected *Petovio* and *Mursa*. The investigations yielded a substantial amount of coarse, utilitarian and locally-produced pottery. The paper discusses the basic typological, technological and structural features of utilitarian pottery from this site, with a comparison with pottery from other sites.

Keywords: coarse pottery, antiquity, Upper Pannonia, Virovitica – Kiškorija South, local production

1. Uvod

Na trasi zapadne obilaznice grada Virovitice 2005. i 2006. godine istraženo je osam lokaliteta, a jedan od njih je Virovitica – Kiškorija jug (Karta 1, Sl. 1). Virovitica je smještena u Podravini u sjevernoj Hrvatskoj. Na lokalitetu Kiškorija jug prevladavaju nalazi iz antičkog razdoblja i dijelom iz ranog srednjeg vijeka. Antički lokalitet datira se od 2. do početka 5. stoljeća, a riječ je o ruralnom naselju. Lokalitet je smješten u neposrednoj blizini antičke ceste koja je vodila od Petovija do Murse. Naselje se sastoji od nadzemnih objekata (koliba) i zemunica. Pronađeni su također ostatci ograde, jama i ložišta peći (Sl. 2) u čijim je ložištima pronađen ugljen s ulomcima konstrukcije peći na jako zapečenom dnu. Ulomci keramike nisu pronađeni tako da namjenu ovih peći nije moguće utvrditi. Također, te peći nisu grupirane na jednom mjestu, nisu povezane i smatra se da vjerojatno nisu služile za proizvodnju keramike. Budući da se na lokalitetu nalaze i objekti iz srednjeg vijeka (8. – 10. st.), a nisu rađene ¹⁴C analize ugljena iz samih peći,

Karta 1 Položaj lokaliteta Virovitica – Kiškorija jug i Orešac
Map 1 Position of the sites Virovitica – Kiškorija South and Orešac

Sl. 1 Pogled na južni dio lokaliteta Virovitica – Kiškorija jug 2005. godine (foto: K. Jelinčić)

Fig. 1 View of the southern part of the site Virovitica – Kiškorija South in 2005 (photo: K. Jelincić)

Sl. 2 Peći pronadene na lokalitetu Virovitica – Kiškorija jug (foto: K. Jelinčić)

Fig. 2 Kilns on the site of Virovitica – Kiškorija South (photo: K. Jelincić)

nije sigurno jesu li one antičkog ili srednjovjekovnog postanka (Jelinčić 2006: 61-66; 2007: 28-34; Sekelj Ivančan, Tkalčec 2008: 113-128; Jelinčić 2009a).

2. Tipologija (Tablica 1)

Na lokalitetu Virovitica – Kiškorija jug pronađeni su lonci, tanjuri, zdjele, poklopci, tarionici, tava i posude za čuvanje hrane. Lonci su najzastupljeniji keramički oblik. Oni su tipološki najraznovrsniji i zastupljeni su u osam različitih tipova. Što se tiče prapovijesne tradicije u keramici s lokaliteta Virovitica – Kiškorija jug, ona se jasno vidi u loncu tipa 1.1 (Sl. 3, Tablica 1). Taj tip lonca javlja se na ovom lokalitetu od 2. do 4. stoljeća (Jelinčić 2009a: 29-30). Među keramičkim oblicima javljaju se imitacije metalnog posuđa, a od takvih lonaca na lokalitetu Virovitica – Kiškorija jug pronađen je tip lonca 1.4 (Jelinčić 2009: 33-35). Tipovi lonaca 1.1, 1.2, 1.3 i 1.4, iako prisutni na drugim panonskim lokalitetima, strukturalno su jako različiti od lonaca s tih lokaliteta, izuzev lonaca iz Orešca. Tipovi 1.5, 1.6, 1.7 i 1.8 uglavnom nisu zastupljeni na drugim lokalitetima i može se zaključiti da predstavljaju specifičnost lokaliteta Virovitica – Kiškorija jug (Jelinčić 2009a: 27-37, 221-234).

Tanjuri su zastupljeni u dvama jednostavnim oblicima, 2.¹ i 2.², a njihove su analogije brojne u Panoniji. Poklopci s lokaliteta Virovitica – Kiškorija jug su jednostavni i neprofilirani. Oni svojom jednostavnošću prate oblike lonaca koji su se koristili u naselju, a zastupljeni su u trima tipovima, 3.1, 3.2 i 3.3 (Jelinčić 2009a: 38-42).

Pronađena su četiri tipa zdjela. Tip 4.1 je jednostavan s ravnim obodom i ravnim dnom³, tip 4.2 ima uvučen obod, a radi se ili o imitacijama *sigilate* ili o obliku prapovijesnih tradicija.⁴ Tip 4.3 su glazirane zdjele vodoravno izvučenog oboda koje se javljaju u kasnoj antici i brojne su u Panoniji i Meziji.⁵ Tip 4.4 je raširen, ima S profilaciju koja je na keramici s ovog lokaliteta blago izvedena, a riječ je o tipu zdjela koji u sebi ima prapovijesnu tradiciju oblikovanja.⁶

U svim područjima Rimskog Carstva, osim u njegovu mediteranskom dijelu, tarionici su jasan pokazatelj dolaska rimske kulture i običaja jer su neizostavni element pripreme rimske hrane. U ruralnom naselju na Virovitici – Kiškoriji jug nema mnogo ulomaka tarionika. Tarionici koji su pronađeni glazirani su, pripadaju razdoblju kasne antike i imaju lokalna obilježja. Razlog može biti to što se u 2. stoljeću više osjećaju prapovijesne tradicije nego

Sl. 3 Lonac, tip 1.1 (rekonstrukcija: M. Vuković Biruš, foto: H. Jambreč)

Fig. 3 Pot, type 1.1 (reconstruction: M. Vuković Biruš, photo: H. Jambreč)

u kasnoj antici. U Virovitici – Kiškoriji jug zastupljena su tri tipa tarionika 5.1⁷, 5.2⁸ i 5.3⁹. Strukturalno se razlikuju od tarionika pronađenih na ostalim lokalitetima Gornje Panonije (na hrvatskom dijelu te provincije), a nemaju ni mnogo analogija

Zanimljiv je nalaz tave s ovalnom drškom, tip 6.1. Tave su u Panoniji rijetko dokumentirane, što ne znači da ih nema. Vjerojatno ih je teško prepoznati zbog fragmentarnosti uporabne keramike (Jelinčić 2009a: 59-60). Na lokalitetu su zastupljene i posude za čuvanje hrane, bilo kao veliki vrčevi 6.2, bilo kao veliki lonci 6.3 (Jelinčić 2009a: 61-63).

3. Strukture (Tablica 2)

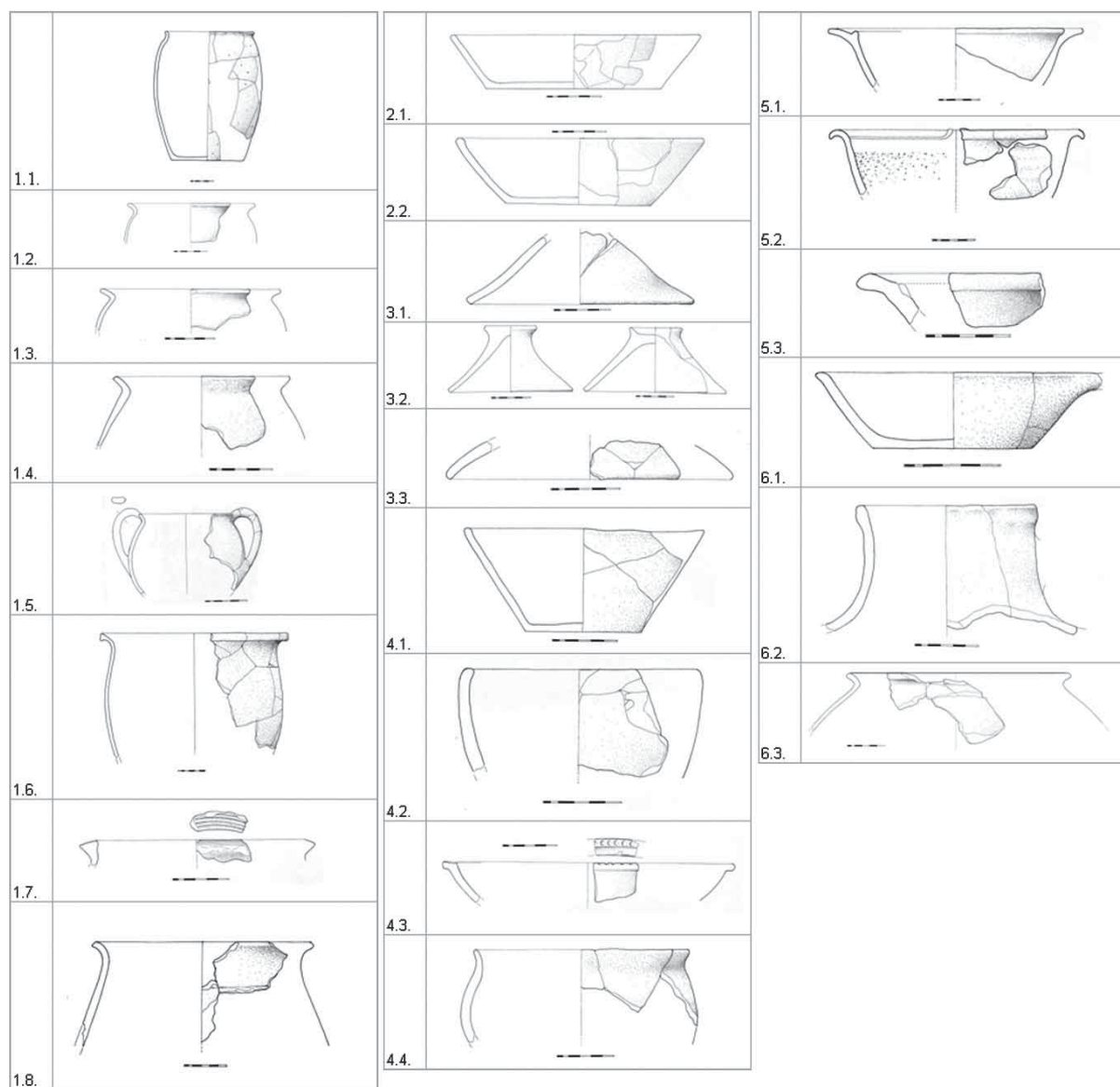
Keramika s lokaliteta Vinkovci – Kiškorija jug izrađena je od 29 različitih struktura. Od tih 29 struktura neke se ističu po svojoj količini te je najvjerojatnije da su proizvedene u ovoj sredini. To su strukture VKJ 1, VKJ 2, VKJ 22, VKJ 24, VKJ 28 i VKJ 29. Od navedenih struktura prevladava keramička struktura VKJ 2 s 83%. Od nje su izrađivani svi tipovi posuda uporabne keramike. Ova struktura prisutna je od 2. do početka 5. stoljeća, a ako se makroskopski promatra, ona se tijekom tog razdoblja ne mijenja. To je struktura keramike izrađena

od pjeskovite gline, jako je mekana i nije hrapava. U ovoj strukturi zastupljene su primjese vidljive u obliku kratkih vodoravnih linija, što nije uočeno na drugim strukturama. Ovdje je riječ o strukturi keramike koja nije dio masovne i organizirane proizvodnje, već je rezultat rada većeg broja lončara koji su se time bavili povremeno. U toj strukturi postoje razlike i odstupanja u količini primjesa unutar pojedinog stoljeća i tijekom cijelog vremena izrade keramike ovakve strukture (Jelinčić 2009a: 174-182, 184).

Struktura VKJ 1 prisutna je samo u 2. stoljeću. Riječ je o tamnosivo do crno pečenoj keramici koja je gruba i vrlo hrapava na dodir. Ima primjesa pijeska, tinjca i kvarca. Pored navedenih primjesa u strukturi su se sigurno nalazile primjese organskog porijekla, što je vidljivo u različitim šupljinama nepravilnog oblika u presjeku strukture (Rye 1988: 61-62; Jelinčić 2009a: 183).

Strukture VKJ 24, VKJ 28 i VKJ 29 javljaju se u 3. i 4. stoljeću, a struktura VKJ 22 zastupljena je samo u 5. stoljeću. Struktura VKJ 1 razlikuje se od kasnoantičkih struktura VKJ 22, 24, 28 i 29 po tome što je kvalitetnije izrade, crne je boje pečenja i ima više krupnih primjesa kvarca. Sve navedene kasnoantičke keramičke strukture u odnosu na VKJ 1 imaju manje krupnih primjesa kvarca. Struktura VKJ 29 ima više primjesa tinjca, a manje primjesa kvarca te je crvenkaste, neujednačene boje pečenja. Kasnoantičke strukture su neujednačene boje pečenja, loše su pečene i hrapavije su od VKJ 1 (Jelinčić 2009a: 174-211).

Dosada nisu provedene geokemijske analize uporabne keramike s lokaliteta Virovitica – Kiškorija jug i gline s tog lokaliteta i njegove bliže okolice. Zbog toga je nemoguće tvrditi je li ta keramika proizvedena u samom naselju na lokalitetu Virovitica – Kiškorija jug. Ako se uzme u obzir raznolikost keramičkih struktura od lokaliteta do lokaliteta, proizvodnju opisane keramike možemo pretpostaviti na samom lokalitetu ili barem u njegovoj bližjoj okolini. Peći koje su pronađene na lokalitetu ne mogu se povezati isključivo uz proizvodnju keramike. Moguće je da se radi o krušnim pećima, a moguće je i da pripadaju srednjem vijeku. Drugo moguće mjesto proizvodnje ove keramike može biti neki veći susjedni lokalitet koji je u ovoj regiji mogao predstavljati svojevrсни proizvodni lokalni keramički centar. Bez nalaza peći i bez geokemijskih analiza keramike pojedinih lokaliteta i raznih uzoraka gline nemoguće je tvrditi točno mjesto proizvodnje. Dvadeset kilometara istočno od lokaliteta Virovitica – Kiškorija jug nalazi

Tablica 1 Tipovi posuda s lokaliteta Virovitica – Kiškorija jug (crtež: M. Galić)
 Table 1 Vessel types from the site Virovitica – Kiškorija jug (drawing: M. Galić)

se selo Orešac na mjestu antičkog naselja koje je prema itinerarima i kartama prepoznato kao *Boletio*, odnosno *mutatio Boletia* (*Tabula Peutingeriana*; *Itinerarium Hierosolymitanum/Burdigalense* 560-563; Kukuljević-Sakcinski 1873: 108; Soproni 1980: 213). Orešac je istraživao od 80-ih godina prošlog stoljeća više puta. Ta su istraživanja pokazala da se tu nije nalazila samo stanica za izmjenu konja, već je tu postojalo i značajno naselje. Ovaj je lokalitet značajan jer je u Orešcu pronađena znatna količina keramike koja je tipološki, tehnološki i strukturalno analogna uporabnoj keramici s lokaliteta Virovitica – Kiškorija jug. Na svakom lokalitetu pronađena je keramika koja je strukturalno, tehnološki i tipološki podudarna te čini jednu cjelinu. Ta keramika čini većinu uporabne keramike na obama lokalitetima.

Ostaje otvoreno pitanje točnog mjesta proizvodnje uporabne keramike lokalne proizvodnje koja se javlja na lokalitetu Virovitica – Kiškorija jug i u Bolenciju (Orešac), (Jelinčić 2009b: 48-50).

4. Zaključak

Lokalitet Virovitica – Kiškorija jug primjer je ruralnog rimskog naselja i uporabne keramike lokalne proizvodnje. Analogni oblici keramike iz ovog sela u tipološkom, dekorativnom, strukturalnom i tehnološkom smislu pronađeni su isključivo u Orešcu, lokalitetu udaljenom 20-ak km, a razlikuju se od uporabne keramike drugog dijela Gornje Panonije. Svaki lokalitet u Gornjoj Panoniji ima za sebe karakteristične oblike i strukture koji ga

Tablica 2 Strukture keramike s lokaliteta Virovitica – Kiškorija jug i Orešac (foto: K. Jelinčić)
 Table 2 Structure of ceramics from the sites Virovitica – Kiškorija South and Orešac (photo: K. Jelinčić)

izdvajaju u zasebnu sredinu, često s njemu susjednim lokalitetima. U takvim mikroregijama uočavaju se strukturalne, tehnološke, tipološke i dekorativne podudarnosti u uporabnoj keramici lokalne proizvodnje (Jelinčić 2009a: 221-234, T. 1-153).

Keramika s lokaliteta Virovitica – Kiškorija jug potječe iz zatvorenih arheoloških cjelina. Neke su datirane ¹⁴C analizom ugljena iz tih cjelina, a ostale su datirane kontekstom (Jelinčić 2009a: 24). Među arheološkim nalazima s lokaliteta Virovitica – Kiškorija jug prevladava keramika, a najzastupljenija je uporabna lokalno proizvedena keramika. Keramika panonske provincijske proizvodnje prisutna je sa svega nekoliko ulomaka, kao i *terra sigillata*. Uporabna keramika zastupljena je loncima, tanjurima, zdjelama, posudama za čuvanje hrane, tarionicima, poklopcima i tavom. Obilježje uporabnog posuđa je jednostavnost i funkcionalnost oblika, a izuzev dvaju lonaca, sva je keramika neukrašena. Većina keramike je potpuno izrađena rukom na način da su spajani vrpčasto ili trakasto oblikovani komadi gline (*rolls, coils*) slagani u krug (*coiling*) te su na kraju zaglađivani. Tragovi zaglađivanja različitim alatima i prstima uočavaju se posebno na unutrašnjoj stijenci posuda s lokaliteta Virovitica – Kiškorija jug. Na nekim posudama obod

nije do kraja spojen s vratom na unutrašnjoj strani posude (Jelinčić 2009a: 174-178).

Na raznolikost lokalno proizvedene keramike u hrvatskom dijelu rimske provincije Gornje Panonije, kojoj je pripadalo naselje na lokalitetu Virovitica – Kiškorija jug, djelovalo je više činjenica. Kao osnovni element oblikovanja uporabne keramike lokalne proizvodnje uvijek se spominju prapovijesne tradicije. Za područje Gornje Panonije treba uzeti u obzir to da je prije dominacije Tauriska na tom prostoru živjelo više plemena. Velike tipološke, dekorativne i tehnološke razlike su vjerojatno rezultat i te raznolike prapovijesne podloge. Dolaskom Rimljana, njihovih običaja ali i keramike, oblikovanje uporabnog posuđa dobiva još jedan važan element. Jačina prapovijesne tradicije, nametanje novih rimskih oblika i njihov međusobni odnos razlikuju se od područja do područja. Zemljopisne cjeline i postojanje manjih cjelina određenih zemljopisnim uvjetima također su važan element. Veličina i važnost pojedinih rimskih naselja, jačina proizvodnje u tom naselju kao i cestovna povezanost su također činjenice koje ne treba zaobilaziti. Sve navedene činjenice, različito naglašene u pojedinim područjima, kao rezultat imaju različito oblikovanu uporabnu keramiku u pojedinim mikroregijama. Pored zajedničkih osobina uporabne keramike u tim

mikroregijama svaki lokalitet ima dio uporabne keramike izrađen od strukture koja je prisutna samo na tom jednom lokalitetu. Usporedbom uporabne keramike s lokaliteta Virovitica – Kiškorija jug i iz Orešca utvrđeno je kako ta keramika pripada jednoj mikroregiji i kako se razlikuje od keramike iz drugih naselja koja pripadaju drugim mikroregijama (Vikić 1971: 94; 1975: 30-31, 33; Gabler 1982: 57-128; 1990–1991: 51; Jelinčić 2009a: 10-23; 247-251).

Bilješke:

- ¹ Vikić-Belančić 1970: 167, T. VIII. 7; Parović-Pešikan 1973: 24, T. XVIII. 1; Cserményi 1977: 246, 264, Abb. 60, 10; Petru, 1978: 74, T. XXXVI. 29; Šarić 1980: 139, 141, T. VII. 7; Ercegović – Pavlović 1980: 9, Pl. X. 8; Brukner 1981: 85, T. 65., 10 – 11; Topál 1981: 34, 54, XXVII - grob 80, 1, L - grob 161, 3-4, 62, LVIII-grob 195, 2; Kujundžić 1982: 16, 27, 37, T. 3. 6, T. 12. 22, T. 18. 14; Drenje 1987: 30, 34-35, 39, 42, T. 9. 1-4, T. 19. 4; Knez 1992: T. 63. 4, 6; Bugar 2000: 25, T. XI. 1; Istenić 2000: 29, T. 9. 8; Katavić 2001: 28, T. VI. 8, 9; Kordić 2001: T. 13. 2, 3; Wiewegh 2001: 95, T. IX. 3, 8; Vidošević 2003: 17, T. 7. 1; Csirke 2004: 245-246, 250-253, Abb. 4; 5. 1, 4; 6, 3; 7. 3; Ožanić 2004: 84, T. 16. 12, T. 71. 3, 4; Fazekas 2007: 119, T. 20, 160.
- ² Parović-Pešikan 1973: T. XVI. 7; Cserményi 1977: 246, 262, Abb. 56. 29; Brukner 1981: 86, T. 65. 12-17; Topál 1981: 43, XXXVIII - grob 114, 8; Košćević – Makjanić 1987: 45, T. XIII. 147; Gregl 1989: 21, T. 10. 5; Bíró et al. 1992: 173, Abb. 47. 3-8; Topál 1993: 15, 18, 25, Pl. 14. grob 15-16. 2, Pl. 20. grob 24. 2, Pl. 35. grob 40. 2; Cvjetičanin 1996: 96, T. 2. III. 21; Bugar 2000: 25, T. XI. 5-6, T. XII-XIII; Katavić 2001: 29, T. VII, VIII; Kordić 2001: T. 14-18; Wiewegh 2001: 95, T. IX. 5, 9-12, T. 10; Medgyes 2002: 116, T. XI. 95, 234; Vidošević 2003: 17, T. 7. 3; Ožanić 2004: 85, T. 15. 2, T. 15. 3, T. 16. 13, T. 17. 15, T. 62. 7, 10, T. 71. 1, 5; Fazekas 2007: 115, T. 17. 109.
- ³ Dombay 1957: 327, T. 35. 6, 7; Cserményi 1977: 246, 258, Abb. 48.1; Knific 1979: 735, 739, 742, 743, 745, br. 58, 99, 104, 137; Gabler – Ottományi 1990: 176, Fig. 11. 1-2, 176; Knez 1992: 35, 37, 40, 49, 50, 58, 61, 65, 68, T. 17. 4, T. 21. 7, T. 27. 2, T. 41. 5, 6; T. 42. 10; T. 44. 10; T. 56. 11, 13; T. 63. 4-6; T. 70. 11; T. 72. 9; T. 117. 9; Bjelajac 1995: 34; Nikolić – Đorđević 2000: 35, 36, 208; Nikolić – Đorđević 2002: 224, Sl. 2. 23.
- ⁴ Bónis 1942: 174-175, T. XXII. 5; Poczy 1957: 133, T. XVI. 12; Sagí 1960: 188, Abb. 2. 6; Brukner 1971: 92, T. 78; Bilkei – Solti 1976: 176, 178, 181, Abb. 28. 3, Abb. 29. 5, Abb. 32. 1, Abb. 38.; Cserményi 1977: 246, 258, Abb. 48. 2-3; Petru, Petru 1978: 73, XXXIV. 6; Brukner 1981: 88, 92; Kujundžić 1982: 50, T. 25. 18; Gregl 1989: 19, T. 6. 6; Knez 1992: 54, T. 50. 5; Tušek 1993: 396, T. 2. 13, 15; T. 19. 8; Brukner 1995: 100, 128, 204, 216, T. XVIII, 181, T. XI. Grob 51, 3; Bugar 2000: 19, T. VII.1-3; Dautova-Ruševljan 2003: 32, T. LI. 3; Vidošević 2003: 18.
- ⁵ Cermanović-Kuzmanović 2004: 116; Ožanić 2004: 27-28, 74; Ottományi 2005: 113, Abb. 14. 5; 4.3; Thomas 1955: 106, Abb. 3. 41 – 42; Thomas 1964: 321, T. CCVI; Parović-Pešikan 1971: 35, XXI. 72, 3; Maróti 1985: T. X; Bónis 1991: 91, 103-104, Abb. 1. 129, Abb. 9. 3; Jelinčić 2003: 81, T. I. 7; Ožanić 2004: 80, T. 20. 31, 32; Cvjetičanin 2006: 34 -39.
- ⁶ Kujundžić 1982: 18, T. 5. 12; Gabler – Ottományi 1990: 177, 181, Fig. 13. 1; Eke, Horváth 2006: 78, sl. 6. 5.
- ⁷ Thomas 1955: 107, Abb. 3. 67, 122, 123, T. LI. 17; Thomas 1964:

321, CCVIII; Vikić-Belančić 1968: 92-94, T. IX. 2; Giesler 1981: 87, T. 37. 5, 6; 56. 16, 19; Demo 1982: 292, T. 24, 14; Vikić-Belančić 1983 – 1984: 157, T. 11. 11; Bónis 1991: 94, 98, Abb. 1. 1, 7; Marković 1993: 27, 28; Katavić 2001: 37, T. 14, 11; Wiewegh 2001: 96, T. XI-XII; Medgyes 2002: 116, 117, T. I. 87, 450, 561; Bíró 2004: 120.

- ⁸ Curle 1911: 263-265; Bónis: 1980, 374-375; Tomović 1984: 349, T. I. 1; Cvjetičanin 1995: 30; Ožanić 2004: 139, T. 27, 8.
- ⁹ Parović – Pešikan 1971: 35, XXI, 73, 10; Bónis 1991: 94-95, Abb. 1. 14; Motyková, Drda, Rybová 1991: fig. 5.1; Katavić 2001: 37, T. 14. 12; Medgyes 2002: 116, 118, T. II. 56; Hargis 2007: 7; Jelinčić 2009a: 49-53.

Literatura:

- Bilkei, I., Solti, J., 1976, Hauskeramik. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* XXVIII 1-2, 176-192.
- Bíró, Sz., 2004, Savaria nyugati temetője (Das westliche gräberfeld von Savaria). *Savaria* 28, 63-134.
- Bjelajac, L., 1995, Late Roman Glazed Pottery in Singidunum (Moesia I). *Rei Cretariae Romanae Fautorum Acta* XXXI, 33-37.
- Bónis, É., 1942, *Die Kaiserzeitliche Keramik von Pannonien. Dissertationes Pannonicae, ser. II. No. 20.* Budapest.
- Bónis, É., 1991, Glasierte Keramik aus Tokod. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* XLIII, 1-2, 88-150.
- Brukner, O., 1971, Osnovne forme i tehnike rimsko-provincijske keramike u Sirmiju. *Materijali VIII*, 31-46. Zenica.
- Brukner, O., 1981, *Rimska keramika u jugoslovenskom delu provincije Donje Panonije.* Beograd.
- Brukner, O., 1995a, Domorodačka naselja. U: *Arheološka istraživanja duž auto puta kroz Srem*, 91-136. Novi Sad.
- Bugar, A., 2000, *Ranija rimska keramika s lokaliteta Sv. Križ – Sisak.* Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb.
- Cermanović-Kuzmanović, A., 2004, *Tekija.* Beograd.
- Cserményi, V., 1977, Hauskeramik. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 1-2, 245-269.
- Cvjetičanin, T., 2006, *Late Roman Glazed Pottery, Glazed Pottery from Moesia Prima. Dacia Ripensis, Dacia Mediterranea and Dardania.* Beograd.
- Czirke, O., 2004, Késő római sírok Balácán – Spätromische Gräber in Balácsa. *Balácsai közlemények VIII*, 237-256.
- Dautova-Ruševljan, V., 2003, *Kasnoanticka nekropola kod Sviloša u Sremu.* Novi Sad.
- Demo, Ž., 1982, Rezultati arheoloških iskopavanja ranocarske nekropole u Kunovec Bregu kraj Koprivnice. *Podravski zbornik* 36, 279-327.
- Dombay, J., 1957, Későrómai temerök Baranyában (Spätromische Friedhöfe im komitat Baranya), *A Janos Pannonius Múzeum Évkönyve*, 181-330. Pécs.
- Drenje, *Rezultati istraživanja 1980 – 1985*, 1987. Brdovec.
- Eke, I., Horváth, L., 2006, Late Roman cemeteries at Nagykanizsa. *Archaeological Investigations in Hungary 2005*, 73-86. Budimpešta.
- Ercegović-Pavlović, S., 1980, *Les nécropoles romaines et médiévales de Macvanska Mitrovica, Sirmium XII.* Beograd.
- Fazekas, F., 2007, *Die römische Siedlung bei Babarc, Komitat Baranya/ Ungarn.* Passau.

- Gabler, D., 1982, Aspects of the development of Late Iron Age settlements in Transdanubia into the Roman period (evidence based upon the excavations at Szakály in Southern Hungary). In: *Studies in the Iron Age of Hungary*, BAR IS 144, 57-128. Oxford.
- Gabler, D., Ottományi K., 1990, Késő római házak Szakályban (Late roman houses in Szakály). *Archaeologiai Értésítő* 117/2, 161-188.
- Gabler, D., 1990-1991, The shaping of the life of the late La Tène Settlements in the Roman period. *Antaeus* 19-20, 51-72.
- Giesler, U., 1981, Die Kleinfunde. In: T. Ulbert (ed.), *Ad Pirrum (Hrušica). Spätromische Passbefestigung in den Julischen Alpen*, *Münchener Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte* 31, 163-246. München.
- Gregl, Z., 1989, *Rimskodobna nekropola Zagreb – Stenjevec*. Zagreb.
- Hargis, M. B., 2007, *A mortarium at Cetamura del Chianti in context*. Magistarski rad, The Florida State University.
- Istenič, J., 2000, *Poetovio, zahodna grobišča II. Grobne celote iz Deželnege muzeja Joanneuma v Gradcu*. Ljubljana.
- Jelinčić, K., 2003, Rimska keramika iz Iloka. *Prilozi Instituta za arheologiju* 20, 79-88.
- Jelinčić, K., 2006, Zaštitno arheološko iskopavanje lokaliteta Virovitica Kiškorija jug. *Annales Instituti Archaeologici* II, 61-66.
- Jelinčić, K., 2007, Virovitica – Kiškorija jug. U: D. Sabolić (ed.), *Zapadna viroviticka obilaznica*, 28-34. Virovitica.
- Jelinčić, K., 2009a, *Rimska keramika lokalne proizvodnje u hrvatskom dijelu rimske provincije Donje Panonije*. Neobjavljena doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb. (<http://bib.irb.hr/prikazirad?&rad=431380>).
- Jelinčić, K., 2009b, Orešac, arheološko iskopavanje 2008. *Annales Instituti Archaeologici* V, 48-50.
- Katavić, V., 2001, *Pregled rimskog materijala izvan jugozapadnog dijela bedema antičke Siscije*. Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb.
- Knez, T., 1992, *Novo Mesto II, Keltsko-rimsko grobišće Beletov vrt*. Novo Mesto.
- Knific, T., 1979, Vranje pri Sevnici. *Arheološki vestnik* XXX, 732-763.
- Kordić, A., 2001, *Keramika 3. i 4. stoljeća s lokaliteta Sv. Križ – Sisak*. Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb.
- Kujundžić, Z., 1982, *Poetovijske nekropole, Katalogi in monografije* 2. Narodni muzej v Ljubljani, Ljubljana.
- Marković, Z., 1993, Nekoliko zanimljivih arheoloških nalaza iz Koprivničke Podravine. *Muzejski vjesnik: glasilo muzeja sjeverozapadne Hrvatske* 16, 26-30.
- Maróti, E., 1985, Römischer Wachturm auf dem Kalvarienhügel von Pilisszántó. *Studia Comitatus* 17, 159-184.
- Medgyes, M., 2002, Késő Római telep a „Tokorcs kincs” lelőhelyén (Late Roman settlement at the site of the Tokorcs coin-hoard), *Savaria* 25/3 (2000-2001), 99-132.
- Motyková, K., Drda, P., Rybová, A., 1991, Some imports from the end of the Roman period at the site of Závist. In: *Archaeology in Bohemia 1986-1990*, 56-63. Prag.
- Nikolić-Đorđević, S., 2000, Antička keramika Singidunuma. *Singidunum II*, 11-244. Beograd.
- Kukuljević Sakcinski, I., 1873, Panonija Rimska. *Rad JAZU XXIII*, 86-157.
- Nikolić-Đorđević, S., 2002, Nalazi antičke keramike sa prostora konaka kneginje Ljubice. U: *Singidunum III*, 221-236. Beograd.
- Ottományi, K., 2005, *Die Spätlatènezeitlich-Römische Siedlung von Budaörs*. Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae 1-3, LVI, Budimpešta.
- Ožanić, I., 2004, *Tipologija rimske keramike iz Vinkovaca*. Magistarski rad, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb.
- Parović-Pešikan, M., 1971, Excavations of a Late Roman villa at Sirmium. U: *Sirmium II*, 34-36. Beograd.
- Parović-Pešikan, M., 1973, Excavations of a Late Roman Villa at Sirmium. U: *Sirmium III*, 22-26. Beograd.
- Petru, S., Petru, P., 1978, *Neviodunum (Drnovo pri Krškem)*. Ljubljana.
- Poczy, Sz. K., 1957, Keramik. In: *Intercisa*. Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae 36, 29-139. Budapest.
- Rye, O., 1988, *Tecnology. Principles and Reconstruction. Manuals in archaeology* 4, Washington.
- Sekelj Ivančan, T., Tkalčec, T., 2008, Medieval settlements in the Virovitica Region of the Drava River Basin in the period from the 7th to the 11th centuries. U: *Srednji vek. Mittelalter*, 113-128. Ljubljana – Koper.
- Sági, K., 1960, Die Spätromische Bevölkerung der Umgebung von Keszthely. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* XII, 187-256.
- Šarić, M., 1979-1980, Rimski grob u Topuskom. *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 12-13, 125-150.
- Soproni, S., 1980, Roads. U: A. Lengyel, G. T. B. Radan (eds.), *The Archaeology of Roman Pannonia*, 207-218. Budimpešta.
- Thomas, E. B., 1955, Die Römerzeitliche villa von TÁC-FÖVENYPUSTA. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* VI 1-4, 79-152.
- Thomas, E. B., 1964, *Römische Villen in Pannonien*. Budapest.
- Topál, J., 1981, *The Southern Cemetery of Matrica (Százhalombatta – Dunafüred)*. Budapest.
- Topál, J., 1993, *Roman Cemeteries of Aquincum, Pannonia. The Western Cemetery (Bécsi Road) I*. Budapest.
- Tušek, I., 1993, Rimsko grobišće na novi obvoznici ob Potrčevi cesti v Ptuj. U: *Ptujski arheološki zbornik, ob 100-letnici muzeja in Muzejskega društva Ptuj*, 385-448. Ptuj.
- Vidošević, I., 2003, Rimska keramika s lokaliteta Starčevićeve ulice 37 u Sisku. *Godišnjak Gradskog muzeja Sisak* III-IV, 11-74.
- Vikić, B., 1971, Karakter rimske keramike južne Panonije i problematika njene tipologije i kronologije. *Materijali* VIII, 91-110. Zenica.
- Vikić-Belančić, B., 1975, Keramika grublje fature u južnoj Panoniji s osobitim obzirom na urne i lonce. *Arheološki vestnik* 26, 25-45.
- Wiewegh, Z., 2001, Rimska keramika iz Siska s lokaliteta „Kovnica”, istraživanja iz godine 1985. *Opuscula archaeologica* 25, 89-149.

Summary

Roman coarse pottery from the site of Virovitica – Kiškorija South

The site of Virovitica – Kiškorija South was excavated during the 2005 rescue archaeological investigations on the western by-pass of Virovitica (Map 1, Fig. 1-3). The excavations uncovered a Roman rural settlement dated from the 2nd to the beginning of the 5th century. The major part of the archaeological assemblage consists of locally produced Roman coarse pottery, which consists of pots, lids, bowls, plates, mortaria, pans and storage vessels.

Pots are the most common type at the site and account for the greatest number of pieces. A prehistoric tradition is evident in type 1.1 (Fig. 1; T. 1), present at this site from the 2nd-4th century. Types 1.1, 1.2, 1.3 and 1.4 are present at other sites in Upper Pannonia, but—with the exception of pots from Orešac—their fabric is different. Types 1.5, 1.6, 1.7 and 1.8 are rarely present at other sites.

There are 2 types of plates (T. 1). Like pots, these plates have numerous analogies in Pannonia; nevertheless, they were locally produced. The only known analogies in fabric are found at Orešac. The lids are very simple; there are 3 types: 3.1, 3.2 and 3.3 (T. 1).

Four types of bowls 4.1-4.4 were found on the Kiškorija South site. Type 4.1 is a simple bowl with flat rim and foot, while type 4.2 has inverted rim. It could be an imitation of a terra sigillata form, or a prehistoric tradition. Type 4.3 is a glazed bowl with a horizontally inverted rim, often present in late antiquity in Pannonia and Moesia. Type 4.4 is common in Pannonia and represents a prehistoric tradition. It is present at the Kiškorija site with a mild S-profilation.

Late Roman glazed mortaria are present with types 5.1-5.3. Their fabric is quite different from that of mortaria found at other Pannonian sites. Of interest is a locally produced pan (6.1). Pans are rarely documented in Pannonia, but surely represent a vessel type often used in everyday Roman cooking. The site yielded also storage vessels (6.2-6.3), which represent local types.

There are 29 different fabrics in the Virovitica – Kiškorija ceramic assemblage (T. 2). Some of them are

distinguished by number and it is sure that they were produced nearby: VKJ 1, VKJ 2, VKJ 22, VKJ 24, VKJ 28 and VKJ 29. The dominant fabric is VKJ 2 with 83%, present at the site from the 2nd-5th century. This fabric was used in production of all pottery types. The fabric is soft and consists of clay and sand. Pottery characterized by this fabric is mostly hand-made, probably by individuals over an extended period of time. That is the reason why there are always some differences within this fabric. Fabric VKJ 1 appears only in the 2nd century: this is dark grey and black burned pottery, very coarse and rough. It contains clay, sand, mica and quartz. Fabrics VKJ 24, 28 and 29 are present in the 3rd and 4th centuries, while fabric 22 appears only in the 5th century. Fabric VKJ 1 is better in quality and has bigger inclusions than all late Roman fabrics at this site. Fabric 29 contains more mica inclusions and less quartz. In general, late Roman fabrics have a very rough surface.

Until now, geochemical analyses have not been carried out on the coarse pottery from Kiškorija south or the clay from the site and from its surroundings. Due to this, the exact place of production of this local coarse pottery is uncertain. Kilns found at the site cannot be connected with pottery production because there were no pottery finds in them. A review of the coarse pottery in Upper Pannonia made it clear that the coarse pottery from Kiškorija was produced locally, as it differs in fabric, technology, decoration and typology from pottery from other sites. Analogies can be found only in Orešac, the Roman Bolentio, situated 20 km northeast from Kiškorija South.

The analysis of pottery in the Croatian part of Upper Pannonia showed the existence of several micro-regions. In these micro-regions, sites with similar or same pottery types, decoration, technology and fabric are found. These micro-regions were formed on various bases: geography, prehistoric background, Roman infrastructure, Roman influence. These elements differ from one region to another. Pottery from Orešac and Virovitica – Kiškorija South surely represent one micro-region, probably with other settlements in that area.